

*Un moment de reconciliere politică?
Câteva considerații cu privire la inaugurarea
statuiei lui Mihai Kogălniceanu din Iași*

LIVIU BRĂTESCU

Cuvinte cheie: Universitate, monument, elită politică

Preliminarii

Reveniți în a doua jumătate a secolului al XIX-lea dintr-o lume ce acorda o atenție deosebită nu doar vieții politice și economice, ci și celei artistice, tinerii pașoptiști români manifestau o preocupare reală pentru modul în care avea să fie percepută de către posteritate întreaga activitate desfășurată de ei. Ceea ce înțeleseseră liderii politici români din exemplele oferite de lumea occidentală era faptul că inaugurarea unei statui, aparținând unui precursor sau coleg de generație nu trebuia, în nici un caz, să fie doar expresia entuziasmului unui grup restrâns de simpatizanți ai celui astfel onorat, ci să devină o formă de recunoștință colectivă pentru acțiuni politice desfășurate în timpul vieții. Racordarea la un model de cultură și civilizație occidentală presupunea, în mod conștient, preluarea fenomenului ridicării monumentelor publice din lumea occidentală și adaptarea lui la spațiul românesc.

Într-o societate preocupată să identifice calea optimă pentru evoluția sa, monumentele publice ridicate la nordul Dunării ilustrau, fără nici un dubiu, preluarea modelului francez de cultură și civilizație. În lipsa unei școli de sculptură românească, artiștii francezi erau cei care dezvăluiau publicului românesc, prin operele lor, capacitatea de mobilizare și potențare politică a statuilor liderilor politici ce contribuiseră la modernizarea societății românești. Ceea ce devenea remarcabil pentru aceasta din urmă era faptul că, începând de la sfârșitul secolului XIX, autoritățile locale și liderii naționali de pe cuprinsul întregii țări au intrat într-o adevărată competiție simbolică, fiecare dintre ei încercând să ocupe un rol cât mai important în panteonul național. Întreaga desfășurare de forțe din preajma inaugurării unei statui dezvăluia intenția inițiatorilor de a obține un capital de imagine cât mai mare, ca urmare a asocierii simbolice cu personajul omagiat de către comunitatea întregă. Astfel de

strategii presupuneau și asumarea unor riscuri pentru că, evocarea unei personalități putea fi urmată de aducerea în actualitate de către adversari a unor acțiuni politice controversate din timpul vieții. Indiferent de temeinicia reproșurilor formulate la adresa eroilor omagiați, în preajma unor astfel de evenimente, realitatea era că sfera artistică devenea treptat locul unor noi competiții, ca o prelungire a adversităților politice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Practic, fiecare formațiune politică își concepea o adevărată strategie prin care urmărea să arate că ea era moștenitoarea testamentului politic lăsat de cel cărui i se ridica la un moment dat o statuie. Nota caracteristică tuturor statuiilor ridicate la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului al XX-lea, indiferent de familia politică din care făcea parte cel omagiat, devenea parcurgerea unor etape prin care se încerca transformarea unui moment, precum era inaugurarea unei statui, dintr-un eveniment oarecum partizan într-unul public, și care căpăta o semnificație aparte prin numărul mare de persoane implicate (comitet de subscriere publică, juriul – uneori chiar internațional, public obișnuit care admira exponatele înainte de a se decide asupra uneia dintre ele).

Elementele amintite se regăsesc în bună măsură și în cazul inaugurării statuii lui Mihail Kogălniceanu din fața Palatului Universitar de la Copou, iar maniera în care autoritățile statului român au gestionat evenimentele inaugurale reprezintă o dovadă a încercării urmașilor liberalului moldovean de a-l impune pe acesta drept model pentru generațiile viitoare. Atenția acordată unor manifestări, precum era inaugurarea unei statui, avea ca explicație convingerea celor implicați asupra faptului că, prin asocierea cu numele celui omagiat, puteau câștiga un plus de imagine. Pentru atingerea unui astfel de obiectiv nici un detaliu din cadrul întregii ceremonii nu trebuia scăpat din vedere, ținând cont de contribuția fiecărui amănunt la formarea unei anumite percepții asupra celui care era readus, printr-o astfel de manifestare, în atenția publică. Statuia lui Mihail Kogălniceanu, deși era inaugurată într-un moment politic agitat, nu contribuia la repunerea pe tapet a acțiunilor politice controversate din activitatea celui care fusese numit o bună perioadă de timp „omul de la 2 mai”, așa cum se întâmplase în cazurile celorlalți lideri politici, cărora urmașii le ridicaseră din diferite motive monumente publice. Fără a anticipa viitoarea desfășurare de forțe, simțim totuși nevoia să spunem, de pe acum, că exista într-un mod fericit un anumit consens la 1911 în privința activității desfășurate de omul politic Mihail Kogălniceanu.

Contextul politic

Preluând guvernarea în decembrie 1908, datorită retragerii precipitate a lui D. A. Sturdza¹, I. I. C. Brătianu trebuia, într-un timp cât mai scurt, să rezolve nu doar probleme ce țineau de buna funcționare a guvernului, dar să decidă și în privința continuării sau nu a politicii externe a României, în condițiile în care state precum Austro-Ungaria păreau nerăbdătoare să vadă poziționarea în politica internațională a guvernului liberal. Ales președinte al PNL la 11 ianuarie 1909², I. I. C. Brătianu căpăta autoritatea și legitimitatea necesară. Preluarea conducerii guvernului și a Partidului Național Liberal în același timp, de către fiul lui I. I. C. Brătianu, asigura echipei ministeriale din jurul acestuia coerența de care avea nevoie. Urmările unei astfel de mișcări politice nu puteau întârzia prea mult, iar activitatea legislativă remarcabilă din lunile ce au urmat preluării puterii și diversitatea domeniilor vizate (reglementarea dreptului de asociere a funcționarilor și meseriașilor, crearea caselor de ajutor și asigurare pentru salariații statului, codul silvic, organizarea și administrarea teatrelor din România, repausul duminical³) dovedeau că liderul informal până în ianuarie 1909 al liberalilor acționase corect asumându-și responsabilitatea conducerii partidului. Succesele din plan intern, dublate de numeroase contacte externe, mai ales în lumea germană, reprezentau premise pozitive pentru ca noua guvernare liberală să aibă o existență îndelungată. În condițiile enunțate, retragerea cabinetului liberal la 28 decembrie 1910 constituia o mare surpriză pentru lumea politică românească, deși ea fusese oarecum anunțată la 15 decembrie 1910 prin demisia lui Emil Costinescu⁴.

Plecarea intempestivă a liberalilor de la guvernare necesita măcar o explicație publică. Presa liberală, dar nu numai ea, vorbea în egală măsură despre încheierea legislaturii, de necesitatea unui răgaz pentru întocmirea unui nou program al PNL, dar invoca, în același timp, și nerăbdarea conservatorilor și a conservatorilor democrați de a ajunge la guvernare⁵. O mișcare de tipul celei inițiate de I. I. C. Brătianu reprezenta și o modalitate din partea acestuia de a-și testa autoritatea în propriul partid, mai ales că retragerea de la guvernare nu putea să stârnească entuziasmul în rândurile liberalilor. Noul guvern condus de

¹ Sorin Cristescu, *Carol I – Corespondența privată*, București, Editura Tritonic, 2005, p. 456.

² Apostol Stan, *Putere politică și democrație în România 1859-1918*, București, Editura Albatros, 1995, p. 307.

³ Ion Bulei, Ion Mamina, *Guverne și guvernanți 1866-1916*, București, Editura Silex, 1994, p. 130.

⁴ *Ibidem*, p. 131.

⁵ Anastasie Iordache, *Viața politică în România 1910-1914*, București, Editura Științifică, 1972, p. 20-21.

Petre P. Carp (29 decembrie 1910-27 martie 1912), reunea în cadrul său personalități conservatoare precum Alexandru Marghiloman (interne), Titu Maiorescu (externe), Constantin C. Arion (culte), Barbu Ștefănescu Delavrancea (lucrări publice). Intervalul amintit permitea conservatorilor să promulge câteva legi importante pentru societatea românească și care erau în strânsă legătură cu filosofia lor politică: scutirea de impozit funciar a proprietăților rurale mai mici de șase hectare, legea contra trusturilor și cartelurilor, legea împotriva instituirii prețurilor de monopol la produse de primă necesitate, legea meseriilor ș.a., care sugerau destul de clar direcțiile pe care trebuia să le urmeze societatea românească în viziunea conservatorilor.

Desfășurată în parametri normali, competiția politică din acești ani dintre liberali și conservatori atingea cote destul de tensionate atunci când Parlamentul dominat de conservatori vota, la 16 și 17 decembrie 1911, o lege prin care erau desființate Statutele Societății de Tramvaie din 1909, înlocuindu-le cu altele favorabile primăriei Capitalei și nu acționarilor⁶. Punctul culminat al conflictului deschis între liberali și conservatori era reprezentat de reproșurile directe formulate de P. P. Carp la adresa lui I. I. C. Brătianu, la 27 și 28 noiembrie 1911, cu trimiteri chiar la viața privată a liderului liberal, urmat de retragerea din Parlament a lui Take Ionescu și a lui I. I. C. Brătianu, pe 16 decembrie 1911⁷. Din acest moment, opoziția muta lupta împotriva guvernului în stradă, ajungându-se chiar la distrugerea sediului Partidului Conservator din Capitală, pe 8 ianuarie 1912.

Dată fiind forța opoziției, Regele Carol I încerca o nouă calmare a spiritelor încurajând o apropiere a tuturor conservatorilor, motiv pentru care a purtat mai multe discuții cu Take Ionescu, P. P. Carp și Titu Maiorescu⁸. Lovitura de grație primită de P. P. Carp venea în primavara lui 1912 din partea Curții de Casație, care respingea legea privind statutele Societății de Tramvaie considerată neconstituțională. Noul guvern de esență conservatoare, condus începând cu 28 martie 1912 de către Titu Maiorescu, nu reușea rezolvarea tensiunilor existente în cadrul familiei politice conservatoare și nici a celor dintre liberali și conservatori⁹.

⁶ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, București, Editura Scripta, 1993, p. 52.

⁷ Nichita Adăniloiaie, Parascheva Căncea, Apostol Stan *et alti* (coord.), *Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, București, Editura Academiei Române, 1983, p. 439.

⁸ Ion Bulei, Ion Mamina, *op. cit.*, p. 135.

⁹ *Ibidem*, p. 137.

Jubileul Universității din Iași și proiectul statuii lui Mihail Kogălniceanu

Această privire asupra atmosferei politice interne din lunile care au precedat evenimentele din 25-28 septembrie 1911 poate ajuta, credem, la înțelegerea cauzelor ce au contribuit la transformarea unui eveniment preconizat ca un moment de solidaritate, într-un prilej de noi dispute pe frontul putere-opoziție.

Pentru un oraș care aștepta, încă de la 1859, dovezi ale aprecierii factorilor politici de la București privind sacrificiul său pe altarul Unirii, aniversarea celor cincizeci de ani de la fondarea Universității ieșene devenea o bună ocazie de afirmare a vechii capitale a Moldovei în plan național. Evenimentul urma să capete o greutate deosebită prin participarea familiei regale la întreaga ceremonie ce urma să aibă loc, dar și prin dezvelirea statuii lui Mihail Kogălniceanu. Cât de mult conta pentru autoritățile centrale dorința ieșenilor de a marca, într-un mod solemn, trecerea unei jumătăți de veac din activitatea primei universități moderne devenea evident în scurt timp și din sumele modeste alocate de guvern manifestărilor ce urmau să aibă loc la Iași, în toamna anului 1910. Dorind să evite apariția oricăror surprize negative generate de lentoarea administrației centrale românești, rectorul Universității din Iași insista, încă din primavara anului 1910, pe lângă reprezentanții Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor pentru deblocarea a 6.000 de lei, dintr-un total de 12.000¹⁰ și decidea formarea unei comisii pentru pregătirea întregii acțiuni. Aceasta era alcătuită din profesori reprezentativi ai facultăților existente în acel moment, precum A. D. Xenopol, Gr. Socor, I. Th. Burada, D. Pompeiu¹¹, pentru a cita pe doar câțiva dintre ei. Deși organizatorii ieșeni păreau să-și fi luat toate măsurile pentru ca evenimentul să aibă loc la timp, îmbolnăvirea bruscă a Regelui contribuia la amânarea pentru o dată necunoscută a tuturor festivităților. Ținând cont de implicarea înaltului cler în desfășurarea evenimentelor publice din această perioadă, devenea un fapt firesc ca decizia luată la nivelul conducerii Universității să fie comunicată printr-o telegramă pe 6 septembrie 1910 și către IPS Pimen, Mitropolitul Moldovei¹².

Amânat în mod repetat, jubileul părea să intre, din punct de vedere organizatoric, în linie dreaptă în toamna anului 1911, când asistăm la o intensificare a pregătirilor și la formarea unui comitet alcătuit din C. Climescu,

¹⁰ Ionuț Nistor, „Aniversarea semicentenarului (1910)”, în Gheorghe Iacob și Alexandru-Florin Platon (coordonatori), *Istoria Universității din Iași*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 259.

¹¹ Jubileul de 50 de ani al Universității din Iași, nr. 422, 21 mai 1910, în Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”. Rectorat (în continuare: Rectorat), dosar 748/1909-1910, f. 41.

¹² Ionuț Nistor, *op. cit.*, p. 260.

G. Bogdan, C. Negruzzi. Ceea ce părea să pună în mișcare întregul angrenaj era vestea sosirii Regelui la Iași, transmisă pe 14 septembrie 1911 de primarul Iașului, în cadrul unei întâlniri cu rectorul Universității¹³. Din acel moment, nu aveau să mai treacă decât două săptămâni până la evenimentul mult așteptat.

Depășind faza declarațiilor de intenție de la 1891, ideea ridicării unui monument prin care să fie glorificate faptele și acțiunile politice ale celui care fusese, alături de „domnitorul Unirii”, autor al marilor reforme de la jumătatea secolului al XIX-lea fusese repusă pe tapet cu mai multă forță la 1898. Încă de la apariția în spațiul public românesc, proiectul omagierii lui Mihail Kogălniceanu era prezentat ca o datorie morală a întregii națiuni române față de memoria acestuia. Prima solicitare publică de sprijinire a acestui demers era făcută de un comitet executiv la 10 octombrie 1898, din care făceau parte Neculai Culianu, rector al Universității, Petru Poni, vicepreședinte al Comitetului, Theodor Burada, prim președinte al Curții de Apel, generalul Leonida Iarca, comandant al Corpului 4 de armată, A. D. Xenopol, C. Botez, Petru Misir, decan al Baroului, A. B. Brandea, director al Liceului Național, C. Penescu, prefectul poliției Iași, A. C. Cuza, profesor și publicist¹⁴. Adresantul era administratorul financiar al județului Neamț căruia i se amintea contribuția adusă de Mihail Kogălniceanu la formarea și modernizarea statului român. Inițiatorii și susținătorii proiectului din acel moment erau ferm convinși de faptul că nu putea exista vreun român care să nu contribuie la un gest ce se dorea a fi unul reparator față de Mihail Kogălniceanu. În timp, avea să se demonstreze că așteptarea lor constituia expresia unui optimism exagerat și că oricât de mult s-ar fi făcut apel la formule deja clasice precum „Iașul – a doua capitală a României”, „Iașul – leagăn al Unirii”, ideea construirii unui monument pentru Mihail Kogălniceanu nu a fost urmată de o reacție de solidaritate generală.

Diferitele dificultăți organizatorice întâmpinate de Comitetul așezat, dar și greutatea strângerii fondurilor necesare, contribuiau desigur la structurarea echipei organizatorice în diferite formule, din care după bunul obicei al epocii nu puteau lipsi reprezentanții a două instituții simbol, Universitatea și Mitropolia Moldovei. Aceasta era, de altfel, explicația pentru care din rândurile Comitetului pentru ridicarea statuii lui Kogălniceanu, la 7 decembrie 1909, făceau parte Mitropolitul Moldovei, rectorul Universității, alături de profesorii deja cunoscuți mediului academic ieșean precum Petru Poni, Theodor Burada, Principesa Moruzzi, A. D. Xenopol, A. C. Cuza, și, nu în ultimul rând, primarul orașului Iași, Nicolae Gane¹⁵.

¹³ *Mișcarea*, Iași, nr. 200, 14 septembrie 1911, p. 3.

¹⁴ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 4.

¹⁵ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 32.

Profesorilor li se rezerva un loc important, nu doar în comitetul organizatoric, ci și în acela de colectori ai sumelor necesare ridicării statuii fostului prim ministru al Principatelor Române. Modalitatea prin care cadrele didactice de la Universitatea ieșeană urmau să ducă la îndeplinire o asemenea misiune era aceea a susținerii unor conferințe publice pe diferite teme, la capătul cărora celor prezenți avea să li se solicite donarea unor sume de bani. Cel căruia îi aparținea o asemenea inițiativă era chiar rectorul universității, Gh. Bogdan. Pentru a nu rămâne nici un semn de îndoială asupra motivelor pentru care se considera necesar un asemenea gest al urmașilor lui Mihail Kogălniceanu, rectorul invoca, în epistola sa către profesorii de la care aștepta un sprijin real în sensul amintit, contribuția lui Mihail Kogălniceanu la „ridicarea țării noastre”, scopul ridicării unei statuii de bronz fiind acela „de perpetuare a memoriei acestui ilustru barbat”. Rectorul Jubileului – 50 accentua, dincolo de motivațiile înălțării statuii-simbol, pe propriile simțăminte de recunoștință față de marele bărbat de stat¹⁶.

Reluată cu mai multă energie la începutul anului 1910, operațiunea de ridicare a unei statui în memoria lui Mihail Kogălniceanu întâmpina mai multe dificultăți, dintre care cea financiară ocupa locul cel mai important, deși întreaga problemă era prezentată ca fiind una de manifestare a recunoștinței întregii națiuni față de cel care „mai bine de o jumătate de secol i-a încălzit cu focul patriotismului lui”. Într-o încercare de immortalizare a tuturor faptelor ce erau invocate apărea, ideea ca basoreliefurile să reprezinte marile momente la care Kogălniceanu contribuise¹⁷. Devenită tot mai populară, ideea omagierii publice a lui Kogălniceanu suscita un anumit interes și în rândul sculptorilor vremii. Dacă sugestia basoreliefurilor aparținea lui Filip Marcu, artist și profesor la Școala Superioară de Arhitectură ce-și anunța la, 24 februarie, nu doar disponibilitatea de a realiza o lucrare de o asemenea anvergură, ci și operațiunile concrete pe care le va efectua¹⁸, nu peste mult timp sosea pe adresa Comitetului de Subscripție o nouă ofertă din partea lui Constantin Bălăcescu, sculptor, profesor la Școala de Arte Frumoase din Iași. Printre realizările sale se aflau și bustul lui Tudor Vladimirescu din Târgu Jiu, monumentul lui Mircea cel Bătrân din Tulcea, monumentul lui Treboniu Laurian din București, bustul Regelui Carol I din Turnu Severin. Calitățile artistului erau dovedite și prin premiul obținut la Academia de Belle Arte din Veneția, Milano, și la expoziția internațională din Paris¹⁹. În primăvara anului 1910 A. D. Xenopol și Teodor Burada au primit

¹⁶ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 33.

¹⁷ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 4.

¹⁸ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 11.

¹⁹ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 14.

oferta maestrului Clemente Santalena, specialist în prelucrarea pietrei și a marmurei, pentru a executa soclul și postamentul monumentului²⁰.

La nivelul țării, reacțiile de solidaritate au luat forme diferite. Se oferea, bunăoară, piatra pentru statuia unuia „din cei mai de seama bărbați ai țării”²¹. Președintele Comitetului primea scrisori și schițe care sugerau implicarea lui Mihail Kogălniceanu în reformarea societății românești²². Omagierea lui Kogălniceanu lua forme diverse, precum includerea imaginii sale pe unul din cele opt timbre jubiliare pregătite să apară cu ocazia aniversării universității ieșene. Alăturarea lui Kogălniceanu Regelui Carol I și Reginei, Prințului și Prințesei moștenitoare, lui Cuza și doamnei Elena era o plasare simbolică într-o galerie de personalități²³.

Pornind de la imaginea pe care o aveau asupra fostului om politic, personaje precum colonelul Constantin Langa cerea să nu se ridice statuia cu suma mica ce se adunase până în acel moment, pentru că, astfel, „chiar patriotica voastră inițiativă și-ar pierde din valoarea sa”. Fără să o spună explicit, ofițerul român cerea, într-un fel, ca toți cei care beneficiaseră de reformele din timpul domniei lui Cuza să sprijine acum o astfel de acțiune. Intuind că prin acțiuni de mare amploare, precum se aștepta să afie inaugurarea statuii lui Kogălniceanu, puteau fi lezate anumite orgolii, Langa simțea nevoia să omagieze, în acest context, și gloria Regelui Carol I, în domnia căruia România devenise un stat respectat de toată Europa. Opinând că statuia trebuia să fie, prin monumentalitate, potrivită cu faptele lui Mihail Kogălniceanu, colonelul Langa trimitea un avertisment Comitetului de Subscripție privitor la siguranța banilor colectați, pentru a nu se repeta întâmplarea nefericită din 1891, când o acțiune similară a eșuat ca urmare a gestului condamnatibil săvârșit de un membru al Comitetului care și-a însușit o sumă de bani²⁴.

Cel puțin ciudat, comparativ cu situația celorlalți lideri politici ce fuseseră omagiați în anii precedenți, este absența oamenilor politici din acțiunea de strângere a fondurilor necesare ridicării unui asemenea monument. Chiar dacă nu știm cum s-a soldat solicitarea rectorului Bogdan către profesorii Universității

²⁰ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 15-16.

²¹ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 44 verso.

²² Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 11.

²³ Pe 23 iunie 1910 era semnat un acord între rectorul Universității din Iași și Fany Șaraga, proprietar al Editurii Autorii Români din Iași pentru imprimarea timbrelor. Întreaga acțiune urma să se facă sub controlul unui reprezentant al Direcției Generale a Poștelor și al unui reprezentant al doamnei Șaraga (Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 30).

²⁴ Consiliul Comunal Iași dăduse, încă din 5 iulie 1891, suma de 2000 lei pentru statuia lui Mihail Kogălniceanu, primar fiind chiar Constantin Langa. Acum tot el oferea încă 1000 lei din fonduri proprii (Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 76, 3 ianuarie 1910).

de a se implica și ei în acțiunea de stringere de fonduri²⁵, important era începutul manifestării unei anumite solidarități, cel puțin regionale, cu proiectul care-și propunea evocarea într-un mod aparte a personalității lui Mihail Kogălniceanu. În aprilie 1910, profesorul C. Climescu, în calitate sa de casier al Comitetului, era autorizat să ridice de la casieria Casei de Depuneri și Consemnațiuni mai multe sume ce se adunaseră începând cu anul 1898, printre deponenți aflându-se rectorul Gh. Bogdan, A. D. Xenopol, A. Teodoreanu²⁶, gestul lor fiind urmat și de alte notabilități. Un semn important al ecolului pe care îl avea încă numele lui Kogălniceanu în rândul românilor obișnuiți venea din partea mai multor comune din județul Neamț, care trimiteau la Iași, prin intermediul Prefecturii, suma de 275 de lei pentru statuia ce urma să se ridice în fața noului Palat Universitar de la Copou²⁷. Fără să fi fost vorba de dispoziții oficiale, CEC-ul și Biserica Ortodoxă se implicau activ în strângerea de fonduri. După ce pe 23 iunie 1910, Consiliul de conducere al CEC hotărâ să acorde, pentru statuia lui Kogălniceanu, suma de 800 de lei adunată prin subscripție publică²⁸, Mitropolia Moldovei și Bucovinei anunța, la 13 septembrie 1910, colectarea unei sume de 720 de lei, adunată cu ajutorul eparhiilor din subordine²⁹. Implicarea bisericii se datora, cu siguranță, și cooptării a doi preoți în Comitetul format pentru inaugurarea statuii lui Mihail Kogălniceanu, dar și faptului că încă de la sfârșitul lui 1909 Mitropolitul primea din partea rectorului Universității propunerea de a fi președinte de onoare al Comitetului³⁰, din care mai făceau parte, pe lângă cei trei profesori deja menționați, și Petru Poni, Th. Burada, C. Climescu, D. Cădere, P. Pașcanu, A. D. Xenopol³¹ etc. Rectorul trimitea și mitropolitului o sută de liste de subscripție în vederea strângerii de fonduri pentru statuia lui Kogălniceanu, încă din decembrie 1909³².

²⁵ Rectorat, dosar 747/1909-1910, f. 60.

²⁶ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 56-67, 28 aprilie 1910. Secretarul comisiei C. Climescu anunță la 27 aprilie 1910 ridicarea unei sume de 1000 lei de la Banca Națională din București pentru statuia lui Mihail Kogălniceanu (Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 35). Tot C. Climescu anunță și primirea unei sume de 1160 lei de la rectorul Bogdan (Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 36).

²⁷ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 62, primit la 18 iunie 1910.

²⁸ Secretarul Comisiei C. Climescu anunța că a primit de la Casa de Depuneri suma de 800 de lei prin rectorul Gh. Bogdan, în Rectorat, dosar 749/1909-1910, f. 37.

²⁹ Rectorat, dosar 743/1909-1910, vol. II, f. 184, 13 septembrie 1910; f 186, 11 septembrie 1910.

³⁰ Rectorat, dosar 752/1909-1910, f. 46, 31 decembrie 1909; Rectorul anunța pe mitropolit că a decis să îl numească președinte de onoare al acestui comitet pentru ridicarea unei statuii lui Mihail Kogălniceanu, în Rectorat, dosar 752/1909-1910, f. 44, 30 decembrie 1910.

³¹ Rectorat, dosar 748/1909-1910, f. 19, 5 mai 1910.

³² Rectorat, dosar 752/1909-1910, f. 44, 30 decembrie 1909.

Privită în ansamblu, întreaga acțiune părea să fie mai degrabă acceptată, decât susținută de autoritățile statului român, în condițiile în care rectorul trimitea mai multe depeșe primarului orașului Iași pentru a nu cere taxele obișnuite unei inițiative private a fraților Remeder³³, a căror firmă de construcții se angaja să suporte cheltuielile pentru realizarea fundației statuii lui Mihail Kogălniceanu³⁴. Pe 23 iunie 1910, Gh. Bogdan cerea profesorilor Universității ieșene desemnarea a patru reprezentanți care să țină cuvântări la inaugurarea statuii lui Kogălniceanu³⁵. În primăvara anului 1910, membrii Comitetului au acceptat, prin consens, ca statuia să fie executată de sculptorul Rafael Romanelli³⁶ și au făcut toate diligențele pentru ca inaugurarea să aibă loc cât mai curând. Primul demers s-a îndreptat către guvern, care a dezamăgit atât prin momentul reacției, cât și prin contribuția bănească, în valoarea de o sută de lei³⁷. Onorabil a fost răspunsul primăriei orașului București, care a virat în contul prenumerației suma de 4000 de lei. Gestul făcut de edilii bucureșteni a fost răsplătit de rectorul Universității din Iași printr-o invitație la festivitatea de dezvelire a statuii³⁸. Nedorind să lase nici un amănunt la voia întâmplării, conducerea Universității discuta, încă din vara anului 1910, și despre profesorii care urmau să țină discursuri, unul dintre ei fiind A. D. Xenopol, desemnat de conducerea Facultății de Filosofie și Litere³⁹.

Primavara anului 1911 readucea, odată cu discuțiile despre jubileul Universității și problema inaugurării statuii lui Kogălniceanu. Inițiativa de a lega simbolic cele două evenimente apăruse și din dorința factorilor decizionali ieșeni de a asigura participarea familiei regale alături de profesori și oficialii străini. Unii dintre ei și-au dorit chiar rezervarea unor locuri speciale la spectacolul ce urma să aibă loc în fosta capitală a Moldovei, în fața Teatrului Național, unde trebuia să fie amplasată chiar o scenă specială⁴⁰. Jubileul era programat, potrivit discuțiilor din acel moment, între 3 și 6 octombrie 1911.

³³ I se cerea primarului autorizația de a ridica statuia lui Mihail Kogălniceanu, amintindu-se că monumentul era o operă națională în memoria unui mare român, motiv suficient de bun pentru a se cere o scutire de taxe venită chiar din partea rectorului Universității (vezi, Rectorat, dosar 749/1909-1910, f. 59, 22 iunie 1910).

³⁴ Frații Remeder, firma de construcții publice, anunța rectoratul Universității Cuza că este dispusă să realizeze fundația monumentului Kogălniceanu în mod gratuit (Rectorat, dosar 749/1909-1910, f. 72, 19 iunie 1910).

³⁵ Rectorat, dosar 749/1909-1910, f. 23.

³⁶ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 69, 1 martie 1910.

³⁷ Rectorat, dosar 743/1909-1910, f. 117, 8 iulie 1910.

³⁸ Rectorat, dosar 750/1909-1910, f. 11, 3 noiembrie 1910.

³⁹ Rectorat, dosar 750/1909-1910, f. 76, 21 iunie 1910.

⁴⁰ Rectorat, dosar 746/1909-1910, f. 14, 10 martie 1910; f. 31, 19 martie 1911.

Inaugurarea statuii lui Mihail Kogălniceanu

La fel ca și în cazul altor acțiuni publice și de această dată autoritățile române nu doreau să lase nimic la voia întâmplării, motiv pentru care au redactat un amplu program al manifestărilor ce devenea public la 17 septembrie cu ajutorul ziarului *Opinia*⁴¹. Ceea ce era evident din simpla parcurgere a textului, apărut mai întâi în ziarul ieșean amintit, era faptul că întregul spectacol fusese astfel conceput încât să asigure o vizibilitate maximă Regelui și familiei sale. Dovada cea mai clară a faptului că așa stăteau lucrurile era chiar primirea făcută Regelui și Reginei pe 25 septembrie la sosirea în gara din Iași, urmată de deplasarea la Mitropolie și oficierea aici a unui *Te Deum* de către Mitropolitul Moldovei⁴². Au urmat dejunul de la Palat, spectacolul de artificii din Copou și retragerea cu torțe. Organizatorii ieșeni doreau, prin toate aceste manifestări, să asigure prezența Regelui Carol I în cât mai multe medii sociale, motiv pentru care întâlnirile private, precum cele de la Universitate, din 26 septembrie, erau urmate de participări la acțiuni publice de mare amploare (de exemplu, întrecerile hipice de pe hipodromul de la Abator)⁴³.

Spre deosebire de inaugurările statuilor celorlalți lideri politici de la începutul secolului al XX-lea, evenimentul din 28 septembrie, ce urma să arate recunoștința societății românești față de Mihail Kogălniceanu, nu era unul distinct, ci făcea parte dintr-un ansamblu de acțiuni menite să marcheze jubileul Universității din Iași. Dacă privim cu atenție la câte eforturi făcuseră autoritățile centrale și locale pentru marcarea jubileului primei Universități a țării, comparativ cu inaugurarea statuii lui Kogălniceanu, putem spune că primul eveniment ocupa un loc central în timp ce al doilea juca un rol secundar. Cu toate acestea, era evident că autoritățile locale nu priveau chiar cu indiferență ridicarea statuii lui Mihail Kogălniceanu. Primarul Iașului, D. A. Greceanu, trimitea în august 1911 Comitetului o listă pentru o subscripție și pentru o medalie care să aibă pe o parte chipul lui Cuza și al lui Kogălniceanu, iar pe a partea a doua un pergament cu un cuvânt din partea Regelui Carol I: „popoarele se onorează pe ele însele când păstrează și înconjoară cu dragoste memoria marilor lor patrioți”⁴⁴. Sumele trebuiau trimise până pe data de 16 octombrie 1911, aceasta urmând să fie singura medalie oficială legată de acest eveniment.

Constatări de mai sus sunt susținute, printre altele, și de mobilizarea făcută de organizatori, care doreau prin toate acțiunile pregătite să aducă nu doar un

⁴¹ *Opinia*, Iași, nr. 1400, 17 septembrie 1911, p. 3.

⁴² *Mișcarea*, Iași, nr. 211, 27 septembrie 1911, p. 3.

⁴³ *Opinia*, Iași, nr. 1400, 17 septembrie 1911, p. 3.

⁴⁴ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 27.

omagiu lui Mihail Kogălniceanu, prin inaugurarea statuii sale, sau Universității ieșene, ci orașului Iași. Curse de cai, balul organizat la Teatru, devenit tradițional, deschiderea festivă a cursurilor universitare, concursurile hipice⁴⁵ etc. arătau că în ciuda unei decăderi economice evidente comparativ cu perioada de dinainte de 1859, fosta capitală a Moldovei rămăsese un oraș viu, cu o viață socială dinamică. Ca un semn al recunoașterii locului pe care orașul îl ocupa încă în plan național era și prezența la toate manifestările ce urmau să aibă loc a unor reprezentanți ai instituțiilor similare din țară și străinătate, dar și politicieni sau trimiși ai puterilor europene⁴⁶. Evident că de la o asemenea sărbătoare nu puteau lipsi liderii politici români, mai ales cei aflați în poziții guvernamentale⁴⁷. Unii demnitari au simțit nevoia să-și motiveze absența, precum ministrul agriculturii, care își anunța plecarea în străinătate pentru a petrece un concediu în perioada 26-29 septembrie, ceea ce îl împiedica să fie prezent la inaugurarea statuii și la jubileul Universității⁴⁸.

Inaugurarea statuii lui Mihail Kogălniceanu era prefigurată și de pelerinajul din 26 septembrie, organizat împreună cu un parastas la mormântul acestuia. Cu o zi înainte de dezvelirea statuii urma să aibă loc o conferință în cadrul Universității, susținută de profesorul A. C. Cuza, sugestivă prin însăși titlul ei, *Rolul studențimii în epoca de regenerare*, care trimitea la perioada în care activase fostul liberal căruia urma să îi fie dedicat monumentul din Iași⁴⁹.

Prezenți la toate manifestările din Iași, reprezentanții familiei regale nu puteau lipsi tocmai de la ceremonia dezvelirii statuii lui Mihail Kogălniceanu. Liderii liberali ai momentului, conduși de I. I. C. Brătinau aveau să participe și ei la marea sărbătoare alături de Regele Carol I și de principele moștenitor Ferdinand. Ceea ce devenea surprinzător în acest context era gestul inexplicabil pe care avea să-l săvârșească nimeni altul decât suveranul român, care chiar în aula Universității, cu ocazia deschiderii cursurilor, nu amintea nimic despre contribuția lui Mihail Kogălniceanu și Alexandru Ion Cuza⁵⁰ la fondarea și

⁴⁵ *Opinia*, Iași, nr. 1400, 17 septembrie 1911, p. 3.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 1404, 22 septembrie 1911, p. 2.

⁴⁷ P. P. Carp, Al. Marghiloman, N. Filipescu, C. C. Arion, B. Șt. Delavrancea și Nenițescu (*Ibidem*, nr. 1404, 22 septembrie 1911, p. 2).

⁴⁸ Rectorat, dosar 767/1911, f. 427.

⁴⁹ „Mișcarea”, Iași, nr. 209, 25 septembrie 1911, p. 3.

⁵⁰ În ciuda sincopei lui Carol I, un semn de recunoștință pentru memoria lui Alexandru Ioan Cuza venea chiar în 1910 când se trimitea o scrisoare de mulțumire din partea membrilor Comitetului de inaugurare a statuii lui Mihail Kogălniceanu către un exponent al guvernului pentru suma de bani de 300.000 dată de Camera Deputaților în vederea ridicării unei stauii dedicată unirii. Propunerea prevedea ca grupul să fie dominat de figura lui Alexandru Ion Cuza, în Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”. Facultatea de

dezvoltarea Universității. Atitudinea aceasta a monarhului român era cu atât mai surprinzătoare dacă ținem cont de faptul că regele Carol I obișnuia în mod frecvent, în momente precum cele desfășurate la Iași, să invoce numele și personalitatea predecesorilor săi. Fără să știm motivele pentru care suveranul adoptase tocmai acum o asemenea atitudine, credem că gestul Regelui Carol I a contribuit la o creștere a tensiunii existente deja în toamna anului 1911 la Iași. Sursele acestei tensiuni veneau nu doar din zona politică, ci și din cea universitară. Rectorul Universității, Gh. Bogdan, simpatizant al Partidului Conservator, acumulasese în primele luni ale anului 1911 o adversitate deosebită din partea a numeroși universitari. Nume importante ale vieții academice ieșene, dar și apropiate de mediul politic, mai precis de cel al Partidului Conservator Democrat, profesorii Petru Poni, A. D. Xenopol, M. Cantacuzino, C. Stere, C. Climescu, P. Bujor⁵¹, îi reproșau rectorului acte de corupție și crearea la nivelul prestigioasei instituții ieșene a unui mediu clientelar. Modalitatea lor de reacție față de ceea ce ei considerau a fi un șir întreg de abuzuri avea să fie neparticiparea la mult așteptatul jubileu⁵². Ținând cont nu doar de greutatea numelor celor care formulau astfel de reproșuri, dar și de faptul că prin intermediul unor ziare precum *Opinia* se asigura punerea în circulație a unor asemenea afirmații, putem spune că Gh. Bogdan avea cu adevărat o situație deosebit de delicată într-un moment care trebuia să fie unul al concordiei. Relația dintre corpul profesoral și rectorul Gh. Bogdan nu fusese tot timpul atât de încordată. Acest lucru este dovedit de implicarea unor membri din cadrul Comitetului ridicării statuii, acum aflați între contestatari, într-o serie de inițiative, precum cele care au dus la atribuirea edificării soclului sculptorului Clemente Santalena, Th. Burada și A. D. Xenopol fiind autorizați să avanseze suma de 2000 lei⁵³.

Contestatarii ignorau până și realitatea potrivit căreia Gh. Bogdan încercase să rezolve, prin diferite modalități, problema lipsei fondurilor necesare inaugurării statuii lui Mihail Kogălniceanu⁵⁴. Dar, faptul că în septembrie 1910 mulțimea fraților Ramider pentru că acceptaseră să realizeze *pro bono publico*

Filosofie și Litere (în continuare: Facultatea de Filosofie și Litere), dosar 69, 1909-1910, f. 1.

⁵¹ Facultatea de Litere anunța la 21 iunie 1910 că în ședința din 16 iunie 1910 fusese desemnat A. D. Xenopol ca reprezentant al ei pentru a ține o cuvântare la inaugurarea statuii lui Mihail Kogălniceanu (Facultatea de Filosofie și Litere, dosar 70/1909-1910, f. 140).

⁵² *Opinia*, Iași, nr. 1407, 25 septembrie 1911, p. 1.

⁵³ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 78.

⁵⁴ Gh. Bogdan cerea profesorilor Universității să țină conferințe în teritoriul la sfârșitul cărora să strângă bani pentru statuia lui Mihail Kogălniceanu. A. C. Cuza a ținut conferințe la Fălticeni, A. D. Xenopol la Craiova, I. Găvănescul la Pitești, Paul Bujor la Constanța (Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 82).

fundația statuii⁵⁵ era o dovadă a modului în care au fost depășite aceste greutăți. Comitetul și-a îndeplinit onorabil misiunea, dacă avem în vedere faptul că se colectase în total suma de 36.424 lei și se cheltuisese doar 33.251, incluzând aici și inaugurarea. După efectuarea tuturor plăților rămânea suma de 2.600 de lei care era depusă la banca Iașilor, urmând să fie folosită pentru eventuale reparații⁵⁶. Acest bilanț financiar pozitiv a fost posibil grație mobilizării unui mare număr de donatori din capitala Moldovei, între care profesorul A. D. Xenopol, senatorul A. Vizanti, P. Missir, decanul baroului, Vasile Pogor, director la Creditul Urban, Gheorghe Radu, dirigentele Telegrafului, Dimitrie Cotescu, șeful Vămii, Ion Averescu, A. C. Cuza⁵⁷.

Așa cum s-a arătat mai sus, tensiunea din momentul inaugurării statuii lui Mihail Kogălniceanu⁵⁸ a atins cote înalte, mai ales dacă luăm în calcul și faptul că nu doar profesorii universității ieșene îl contestau pe rectorul Gh. Bogdan, ci și liderii politici ai Partidului Național Liberal și ai celui Conservator-Democrat din localitate. Colportând acuzații similare, reprezentanții celor două partide au decis să protesteze prin boicotarea festivităților care urmau să aibă loc⁵⁹. Realizând că prin lipsa de la manifestări se puneau oarecum în afara jocului politic, liderii liberali anunțau, printr-un comunicat, că intențioanu totuși să ia parte doar la primirea familiei regale în gara din Iași și la dezvelirea statuii lui Mihail Kogălniceanu. La fel ca și în alte ocazii, conservator-democrații adoptau și de această dată o poziție similară cu aceea a liberalilor⁶⁰.

Regele Carol I a urmărit, la rândul său, să se poziționeze în raport cu aceste atitudini politice. Avantajați în mod evident, ca exponenți ai guvernării, de organizarea serbărilor într-un cadru oarecum izolat de mediul politic, așa cum era cel al jubileului Universității din Iași, conservatorii conduși de P. P. Carp se vedeau puși în dificultate de perspectiva sosirii în localitate a lui I. I. C. Brătianu. Un lider politic de anvergura acestuia putea deturna atenția publicului care urma să asiste la evenimentul din 28 septembrie, în detrimentul conservatorilor, care erau totuși principalii organizatori ai jubileului. Încercând să-l țină și pe suveran departe de zbuciumul politic, liderul conservator sugera

⁵⁵ Rectorat, dosar 754/1909-1910, f. 42, 29 septembrie 1910.

⁵⁶ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 72.

⁵⁷ Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 55-63.

⁵⁸ Statuia lui Mihai Kogălniceanu era operă a sculptorului italian Raffaello Romanelli (Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 69). Comitetul ridicării statuii hotărâ să se facă lucrarea la Romanelli Rafael din Florența (Rectorat, dosar 757/1909-1910, f. 74), după o deliberare în cadrul căreia fusese luate în calcul și nume precum sculptorul Dumitru Pavelescu, care studiasse în Italia și care lucrase la bustul lui Nicolae Filipescu.

⁵⁹ *Opinia*, nr. 1407, 25 septembrie 1911, p. 3.

⁶⁰ *Ibidem*.

Regelui Carol I să nu-și mai rostească discursul la momentul inaugurării statuii, deși acesta fusese prevăzut în program⁶¹. Faptul că suveranul a acceptat o asemenea solicitare era expresia unei opțiuni vizând o oarecare apropiere de gruparea conservatoare, chiar dacă aceasta se făcea cu prețul sacrificării memoriei fostului prim-ministru al Principatelor Române.

Concluzii

Privit în ansamblu, evenimentul supus aici analizei apare ca rodul unei negocieri, dar poate fi apreciat și ca un gest reparatoriu, dacă luăm în calcul unele intervenții din presă care exprimau sentimente de vinovăție față de modul în care fusese tratat Mihail Kogălniceanu după 11 februarie 1866.

De acum putem spune că la nivelul anului 1911, factorii decizionali erau puși în situația de a găsi soluții pentru ca lupta politică să nu ducă la dispariția oricărui interes pentru manifestări publice de tipul celei care face obiectul acestui studiu. Mobilizarea care a avut loc, atât din partea autorităților locale, cât și a celor centrale reprezintă un argument în favoarea afirmației de mai sus. Reținerea celor din opoziție de a participa la astfel de acțiuni era însoțită de tendința puterii de a se legitima, prin organizarea unor asemenea manifestări, în fața electoratului, considerând că poate profita de pe urma capitalului de simpatie de care se bucurau personaje precum Mihail Kogălniceanu devenite istorice. Antiteza dintre grupările aflate la putere și în opoziție iese în evidență și prin faptul că în timp ce guvernanții încercau să se plaseze cât mai mult în apropierea unui personaj intrat deja în panteonul național precum Kogălniceanu⁶², pentru a obține o victorie de conjunctură, ceilalți invocau moștenirea aceluiași om politic cu scopul de a-i denigra pe decidenții politici contemporani. Nemulțumirea exprimată voalat de liberali era determinată de faptul că, neparticipând la luarea deciziilor privitoare la organizarea ceremoniilor legate de inaugurarea statuii lui Mihail Kogălniceanu, se vedeau excluși de la beneficiile politice care decurgeau de pe urma evenimentului. Opoziția știa foarte bine că, în condițiile unei puternice contestații, grupul aflat în posesia puterii va stabili regulile jocului în așa fel încât toate profiturile de imagine să îi aparțină⁶³. Criticați chiar din interiorul familiei lor politice, conservatorii conduși de P. P. Carp intuiau că menținerea la putere nu se putea face doar organizând și câștigând alegeri. Pentru a obține credibilitate era nevoie de o diversificare a

⁶¹ *Ibidem*, nr. 1415, 4 octombrie 1911, p. 3.

⁶² *Luceafărul*, nr. 21, 1911, 1 noiembrie 1911, p. 490.

⁶³ C. Sălăvăstru, *Discursul puterii*, Iași, Editura Institutul European, 1999, p. 39.

formelor și mecanismelor de legitimare⁶⁴. Retică politică trebuia dublată de realizări notabile și fapte memorabile. Inaugurarea statuii lui Mihail Kogălniceanu și marcarea a cincizeci de ani de la înființarea Universității din Iași, așteptată în mod real de ieșeni și nu numai, oferea ocazia guvernărilor de a utiliza un simbol național în propriul folos. Pentru conservatori, dar și pentru Regele Carol I, ceremonia inaugurării statuii era mijlocul cel mai nimerit pentru consolidarea legitimității politice. Aceasta avea să se facă evocând un personaj politic, revendicat deopotrivă de moldoveni, cât și de întreaga societate, ceea ce întărea impresia de coeziune și sprijin popular pentru cei care organizau evenimentul. Măsura în care această strategie a dat rezultatele scontate de conservatori avea să se vadă în anii următori. Dacă luăm în considerare sporirea contestărilor și apoi părăsirea guvernării de către P. P. Carp, în martie 1912, putem conchide că „planul“ nu a reușit.

*A Moment of Political Reconciliation?
Notes on the Inauguration of Mihai Kogălniceanu's
Statue of Iași*

(Summary)

Keywords: University, statue, political elite

During the second half of the 19th century, the Romanian political leaders adopted the Western practice of raising statues meant to mark the activity of significant politicians. Since the end of the century local authorities and national leaders entered a serious symbolic competition for the creation of such monuments. The entire deployment around the inauguration of a statue revealed the promoters' intention of raising image capital due to the association with the celebrated character. This also happened in the autumn of 1911, on the inauguration of Mihail Kogălniceanu's statue in front of the University Palace in Iași. The moment coincided with the 50th anniversary of the founding of this academic institution, seen as a compensation for the fact that the city of Iași had lost its status of capital after the union in 1859 between Moldavia and Wallachia.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 43.

The character who was to be honored had had an extremely important role in the founding of the first modern Romanian university, as in the autumn of 1860 he was the Minister of Education in the new state. Regarding Mihail Kogălniceanu's political activity, the contemporaries wanted to express their gratitude for the one who, as prime-minister, seconded Prince Alexandru Ioan Cuza in the reforms adopted after the union of the Romanian Principalities. In 1911, when the statue was inaugurated in Iași, the main Romanian politicians were Petre P. Carp, leader of the Conservative Party which held the power, I. I. C. Brătianu, leader of the National Liberal Party which was in opposition and King Carol I, a constitutional monarch and the guarantor of political equilibrium. The statue's unveiling reunited all these political personalities, but the greatness of the honored one did not allow the power to acquire exclusively the symbolic earnings from the event.

